

Jana Putrle: *Kutine*. Center za slovensko književnost, Ljubljana 2003 (Aleph 80).

The world in my eyes, bi se imenoval sadovnjak, ki bi ga posadila pesnica Jana Putrle. In kakšen je svet v njenih očeh? Koordinate, po katerih se giblje, so zakoličene v dobro znani vsakdanjosti, ki jo vsi delimo z njo. Gre za mentalnost, ki je nabita s čutnimi senzacijami urbanega pejzaža, kjer si v vse-plošni zmedi išče svoj prostor in svojo identiteto, pa je – stara zgodba – sploh ne najde. Brez odvečnega patosa se realizira skozi rahlo začudenje. “Še vedno lepljivo prepredam vsakdan / in niti za hip ne uidem / sliki svoje trhle notranjosti. / Trhle kot stara goba”, pripoveduje pesnica, nesrečno zagozdena v zbanalizirani dvodimenzionalnosti. “Še vedno preganjam sebe in si – kljub / fizičnemu gibanju, ki prinese olajšanje, / kljub temu, da menjam lokacije, knjižnice, / filmska platna – nikoli ne uidem.” Njeno telo se očitno dobro znajde in tako tudi na področju poetike obvelja kot resnični zavojevalec vsakdanjosti. Ko pa izvemo, da se njene najboljše energije aktivirajo šele “dole malo južno”, je upodobitev tipične sodobnice domala popolna. Nobene sledi svetobolja – tu je le resničnost, ki se pomerja kot kakšna obleka. In pa seveda pesnica, ki v spremenljivem razpoloženju in s/spremenljivo srečo vedno znova preverja svoje (ne) ujemanje s svetom. “Izgubila sem toliko ključev, ur, dežnikov, / svinčnikov in radirk; izgubila sem toliko vonjev, obrazov, / kretenj, besed in listkov: vstopnic, avtobusnih, železniških kart, / nakupovalnih spiskov, spiskov fantov, s katerimi sem spala, / računov iz trgovin, razglednic. Ne spomnim se ljudi, ki so mi natočili / kozarec vode, niti vseh svojih zmenkov, predsedanja v mučni tišini; / pisem, ki sem jih poslala – *two hundred words, we live in hope*; filmov, ki sem jih presedela z rahlo vrtoglavo”, opisuje jaro kačo svojih dni. In “koliko so vredne noči v mestu? Neskončni kilometri prehojenih ulic, ko odsevam luči, stekla, zidove, mimoidoče; / nenehno srkanje stvari,

besed, šumov, glasbe, dotikov, / da bi bila vsrkana, razpršena, pozabljena, / prazna." Peklenske litanije mestnega vsakdanjika pričarajo nam vsem skupen eksterier in tako si je mogoče brez posebnega truda predstavljati tudi še vse preostale prizore, zagledane skozi pesničine oči. Vse do stanovanja z razmetano posteljo, brez reda nakopičenimi knjigami in ploščami, in tesno, preobremenjeno kuhinjo in večnega pridiha provizoričnosti. "Vse to. Vse stvari, ki me polnijo."

Pesniška skicirka z majhnih in malo večjih popotovanj vsakdanjega življenja prinaša misli, kakršne se mislijo na poti med knjižnico, galerijo in kinom, pa tudi v banalnejših različicah med trgovino in avtobusno postajo. Da poletnih noči pod šotori niti ne omenjam. Skozi verze vstopajo in izstopajo njeni ljubimci, vrstijo se tako dobro znani ljubljanski dnevi – floskulo o pomanjkanju velikih zgodb bi bilo že odveč ponavljati.

Poetika Jane Putrle se ne spogleduje niti z akademskimi niti s popularnimi prijemi, raje spominja na čare neodvisne nizkoprorračunske kinematografije – brez Mojstrov, pa tudi brez srhljive komercialne mašinerije. Na filme, posnete s kamero iz roke, na zgodbe, kakršne se dogajajo le v fizičnem dosegu snemalca, brez kakršnih koli efektov in obrtniških trikov. Ki pa omejitve rade volje vzamejo nase in jih imajo pravzaprav za bistveno postavko svoje estetike.

Na drugi strani pesniškega avtoportreta pa se mimogrede odzrcali še avtoričina refleksija lastne pogojenosti. "Plešem se / nekateri se govorijo / le malo manjka da bi / verjela / ko se nasmehnemo istim stvarjem." Svet v njenih očeh se bistveno definira skozi kinetične impulze, ki pa vseeno ne ostajajo v enoznačnem odnosu do telesa. Telo je, če naj ji verjamemo, "neizmerno, / vase posrka ves prostor, neskončno močnejše, / težje in brezobzirno nasmejano", kar naj bi pri čutnosti njenega kova niti ne bilo tako presenetljivo. Zavedanje lastne prve in zadnje domovine pa vendarle presega povprečno dojemljivost, vizija telesa presenetljivo prinaša odvir v fantastiko. "Da bi me zmedlo, se včasih nadaljuje / v predmete / v predmete, briše mejo z okoljem, prevzema / prozornost krila, udobno trdoto postelje, / švistajočo prilagodljivost zraka, ko reže vanj / s svojimi dolgimi, ravnimi, ploščatimi udi." Jana Putrle ne namiguje na nezaslišana bogastva notranjega življenja, niti ne na posebej intenzivno čustvenost, ne utruja se z novatorstvom, bivanje v telesu je vsa njena zgodba, rahlo začudenje nad to samoumevnostjo pa je njena presenetljiva prednost.

"Vsak trenutek je močnejši od mene, vsak vonj, / vpeta sem v neskončno mrmranje neba", ugotavlja pesnica, ki sama pred sabo ne taji nobene šibkosti, nobene male, niti velike slabosti. Do kraja "prizemljena" odkritosrčnost pa se ne izteče v ozkih mejah jaza, pač pa ravno sredi najgostejše resničnosti zatipa izhod, ali pa vsaj slutnjo večjega, širšega, bogatejšega in bolj vznemirljivega, predvsem pa svobodnega impulza. Presežno se pri njej ne uveljavlja skozi visokoleteče rezoniranje, še manj skozi esteticizem ali hrepenenjsko strukturo, pač pa popolnoma nagonsko, skozi začuda dobro ohranjene instinkte, s skorajda atavistično hipnotičnostjo.

Neskončnost v to poezijo vdira od zunaj – kot vsakdanji prizor, ki ga je na lepem prekvasil prihod dežja. "Tišina kot hlebec naraste v šumenje. / Dež." Ponavadi gre le za trenutke brezčasa, ki bi prav lahko šli tudi mimo, vendar ne gredo, saj zato tudi imamo poezijo. Že omenjene poteze tipične sodobnice pa preseže orkestracija skorajda neulovljivih slutenj. Najboljši trenutki njene poezije niso lirski, pač pa razkrivajo arhetipske energije, nevsakdanjo uglašenost s skrivnostno podstatjo, ki živi svoje skrivno življenje pod asfaltno prevleko civilizacije. "Za trenutek je bilo vse nepremično in zabetonirano / (pločnik, ograja, policaj) premagano, / jesen je vdiralala, šumela, škropila, / lila kot vodene barvice v umivalniku / proti lijaku", opisuje enega od svojih prebliskov, bežnih vpogledov v skrite zaslužnjene sile. Zatrtja, pritajena navzočnost je lahko trpeče zakleta v komaj zaslutelih globinah, še veliko raje pa se razkriva v avtoričini nenavadni dojemljivosti za zračni in vodni element. Sprva gre mogoče le za sprehajalsko razmišljenost, za ugibanje "v kaj se bo nebo spremenilo / naslednjo minuto". Za ure, "ko se čas siplje / vedno hitreje v nezadržno / drsenje oblakov". Nemirno notranje oko pa se nikjer ne ustavi, širok asociativni lok sproti dopolnjuje že tako bogate povezave. Sanjski potenciali modrozelenih barvitosti se razkrivajo tako skozi ludistične in nadrealistične podobe: "kako skačem z zvonika v vodo / in temnozeleno plavam med ulicami mesta", kot tudi skozi popolnoma vsakdanji, vendar še kako poetičen "odblesk oblakov v lužah". Med obema skrajnostma je tako ali tako dovolj prostora za vse, kar se (dobesedno) znajde med nebom in zemljo.

Na začetku in na koncu pa gre vendarle za večere, "ko sem / prehajala k potapljanju v temni sedež gledat žive / podobe in se vračala nazaj, puščala tekočim stopnicam, / da me pogoltnejo v podzemno". Pesničin beg iz frustrirajoče dokončnega, izmerjenega in umerjenega, grozljivo gladkega, svetlega in prostornega sveta se nemalokrat začenja skozi široka projekcijska platna in budne sanje ob ugasnjenih lučeh: njena domišljija se v osnovi napaja skozi filmske podobe in tako je tudi predajanje arhetipskim energijam koneckoncev civilizacijsko pogojeno. Zamah, ki prinese daljave, širjave in višave, v isti meri pripada nebu (ki se tako ali drugače pojavi skorajda v vsaki njeni pesmi) kot tudi povsem konkretni gravitaciji. Iz tega vidika pa je celo urbani mori s kilometri mokrih pločnikov in odsevi semaforjev v lužah priznan status poetične resničnosti.

Ob potopisni knjigi Ryszarda Kapuścińskiego *Ebenovina*

Pri Cankarjevi založbi so izdali knjigo *Ebenovina*, poljskega avtorja, občasno novinarja, velikega popotnika in še večjega pisca Ryszarda Kapuścińskiego. Prebrati bi jo moral vsakdo, ki bi hotel kaj vedeti o svetu in položaju ljudi v Afriki. Predvsem pa jo kaže priporočati tistim pustolovcem, ki sami radi jemljejo pot pod noge in odhajajo na tuje, da bi videli tujo zemljo in morda spoznali tamkajšnje življenje – nato pa "vrgli na papir" in zatem (kot se reče) uplatničili svoja spoznanja. Rezultatov takšnih poti – potopisov – je pri nas veliko, a ob *Ebenovini* so večinoma taki, da bi jih človek od jeze najraje zmetal v mlin in jih dal razkrojiti za zmeraj. Častnih izjem je zelo malo (npr. Flisarjevi potopisi), večina jih je v primeri s knjigo tega Poljaka mizernih, zlasti še, če se spomnimo, kako jih raztrobentavajo mediji in s kakšno vnemo jih občinstvu predstavljajo razna združenja in društva.

O *Ebenovini* bi bilo treba zaradi vsega tega širše pisati, saj je lahko poduk in zgled za marsikaj. V tem zapisu tega zaradi različnih vzrokov ni moč opraviti, zato naj opozorim le na nekaj tistih značilnosti, ki jo izločajo iz sivega povprečja slovenskega potopisja.

Torej: Kapuściński si je v svojem poslanstvu za takšno pisanje nekako priboril troje velikih prednosti: 1. temeljito izobrazbo – življenjsko dogajanje zna vzpostaviti in potem razlagati s širšim kulturnopolitičnim ozadjem dežele, ki jo vzame pod lupo, za kar je potreboval študij zgodovine in sedanjega časa. 2. civilni pogum za življenje v nadvse tveganih okoljih, zaradi česar se mu je odprl pogled v dotlej neznane predele celine. 3. talent, ki se ne opaja nad sabo, ampak se vprega v artikulacijo čutenja in doživetij z ljudmi in deželo. – Vse to mu je omogočilo, da so zanimivi domala vsi zvrstno različni teksti o njegovi Afriki; tako pravi potopisi kot predavanja o srečanjih z družbenimi in političnimi pojavi celine zadnjih približno dvajset let.

Tu pa sem že pri vsebini knjige, ki ni nekaj "organskega", marveč je njena snov prej izbrana po ključu, ki po moje ne upošteva kakšnega geografskega zaporedja ali zgodovinske logike: tema ali snov je videti izbrana naključno, iz te ali one države ali mesta, ne pa nanizana okoli iste premice ali zamisli, bodisi potekajoče od severa na jug bodisi iz preteklosti v sedanost celine ipd.; tudi sestavljena ni po kakšnem zvrstnem načelu – da bi v prvem delu bili zbrani nekakšni klasični potopisi in v drugem predavanja ali analize dogodkov v tej ali oni državi. Kljub temu učinkuje kot celota, čeprav se vidi, da ni iz "enega kosa", temveč zraščena iz posameznih delov, a zraščena po zaslugi piščeve povezovalne energije različnih prvin resničnosti.

Bralcu se na koncu zareže v dušo troje iz besedila: 1. veliko človekovo trpljenje v navidez nespremenljivih razmerah, 2. vsakršne nevarnosti in nasilje nad življenjem, 3. pretresljiva lepota Afrike. Tovrstne vtise ponavadi ali vsaj večidel zapušča dobra leposlovna knjiga – saj je delo umetnika – in če se je tako zgodilo tudi s tem delom, ki ni neka leposlovna mojstrovina, to pomeni, da jo je spisal avtor, ki ni samo suhoparen novinar, niti ne samo "novinar raziskovalec", ampak tudi pisec, ki čuti posebno etično zavezo do sveta, ki ga opazuje in z njim živi, in do sebe, ki mu je dan privilegij, da stopa vanj, ga zaznava in reflektira.